

**БИБЛИОТЕКА
МАЛКИ РОМАНЪ-БИОГРАФИИ**

Уредникъ: АЛЕКС. КАРАПЕТРОВЪ

Год. I, кн. 7.

Р. Словцовъ

**СУЛЕИМАНЪ ВЕЛИКОЛЕПНИЙ
ДОСТОЕВСКИ
ПАСТЬОРЪ**

Превелъ Крумъ Йордановъ

Резрешена отъ Министерството на Народното Просвѣщение
съ писмо № 3363 отъ 30. IX. 1936 година.

Книгоиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“
София, ул. „Гурко“ 32.

Р. СЛОВЦОВ
СЮЛЕЙМАН ВЕЛИКОЛЕПНИ.
ДОСТОЕВСКИ. ПАСТЬОР

Превод: Крум Йорданов

chitanka.info

СЮЛЕЙМАН ВЕЛИКОЛЕПНИ

1495 — 1566

„Султанът на отоманите, пратеник на Аллаха на земята, владика на владичите в света, властелин над хорските глави, повелител на верните и неверните, цар на царете, император на Изток и Запад, княз и господин на щастливото съзвездие, пазител на вярата, прибежище на всички народи в света, сянка на Всемогъщия“... Този пищен титул на турските султани не звучал особено преувеличено за Сюлейман Великолепни. Неговите владения се простирали от Багдад почти до Виена и от Нил до Днепър. Европейските владетели търсели неговата дружба и помощ, той разрешавал със своя меч техните спорове. За Европа той бил Сюлейман Великолепни и на приемите и празниците в Константинополския дворец чуждестранните посланици му целували почитателно ръка. Неговите поданици го кръстили „Кануни“ — законодател. Той не само издигнал Отоманската империя на върха на могъществото, но бил и създател на мъдри закони, покровителствувал земеделието, промишлеността и търговията, обкръжил се с поети и учени, строил дворци и джамии, които и до днес украсяват Цариград.

След превземането на Родос в 1522 г., паднал след шестмесечна обсада — това бил първият военен подвиг на младия султан, — Сюлейман потеглил за Унгария. Крал Людвиг, слабоволев юноша, по съвета на своите магнати отказал да плати данъка на султана, умъртвил неговия посланик и отрязаните на трупа уши пратил в Константинопол. Сюлейман потеглил за Унгария със стохилядна армия, най-добрата тогава в света, и под Мохач се разиграла решителна битка. Унгарците имали три пъти по-малко войници и не могли да победят. Знаейки това, една група храбреци — 32 рицари — решили да се пожертвуват и да убият султана. В разгара на сражението с бесни викове препускали през редовете на султанската гвардия. Половината били избити, но останалите живи се нахвърлили на Сюлейман. Здравата ризница го спасила, а храбреците били разкъсани от еничарите.

Сюлейман неведнъж в своите походи бил на косъм от смъртта. Така, потегляйки за Багдад, той останал на лагер в горния проход. Към вечерта небето се покрило с черни облаци и макар че било месец септември, започнала много силна снежна буря. Вятърът помитал палатките и само султанския шатър се съпротивявал на урагана. Но скоро и него засипал снегът. Сюлейман и неговата свита се намирили сред високи бели стени, които било по-трудно да се победят, отколкото фортовете на Родос. Цялата нощ прекарал султанът, без да знае дали ще доживее до утрото. На сутринта ураганът утихнал. Сюлейман се измъкнал из шатрата и погледнал наоколо. Замръзнали едва ли не половината от неговите войници.

Великият султан трябвало да изпита заплахата и от тая страна, която дебнела и най-могъщите турски султани. „Владиката на владиците в света“ зависел всъщност от своите еничари. Най-добрата част от турската войска, която не познавала страх от неприятеля, тия султански гвардейци били често „създатели“ на самите султани. Когато умирали султанът, неговата смърт била скривана най-щателно, ако престолонаследникът не бил в Константинопол, за да му дадат възможност да пристигне в столицата. Но и след встъпването на престола, ако еничарите повдигнат бунт — удряйки с лъжиците по своите баки — султанът слушал тоя своеобразен набат, като погребален звън. Възмущението, което започвало обикновено по най-обикновен повод, завършвало с убийството на господаря и възкачване на престола на новия любимец на еничарите.

Първият при Сюлейман бунт на еничарите избухнал, когато султанът бил на лов. Бързо връщайки се в сарая, той се отправил към бунтовниците и като размахал сабята си, отсякъл главите на трима еничари. Останалите се хванали за своите лъкове и стотици стрели се прицелили в гърдите на султана. Той обаче не се уплашил и бунтовниците, пред спокойния поглед на Сюлейман, отпуснали лъковете. Те ценели храбростта повече от всичко.

От своя баща Селим I Сюлейман не наследил жестокостта. Войната искала, разбира се, безпощадни жертви, но по натура Сюлейман бил добър, доверчив, привързан към своите близки хора. Ако на неговата памет лежат кървави петна — убийството на верния другар и приятел от детинство Ибрахим, когото той направил велик везир, а също и на собствения си син, то виновен за това не е толкова

Сюлейман, колкото неговата любима жена Рокселана. Тази жена, която играела първостепенна роля в царуването на Великолепния, била руския по произход, струва ни се, дъщеря на свещеник, някъде от южна Русия. Русата красавица била купена за султанския харем от Крим и един щастлив за нея ден, обхождайки харема, султанът сложил на нейното рамо кърпата — знак на неговата милост. Вечерта султанът повикал евнуха и му заповядал да върне кърпата. Тогава, като съблюдавали отдавнашния ритуал, при звукове на музика и песни избраницата се отправила за спалнята на султана. На сутринта тя се върнала в харема — тук вече в особена стая, където я очаквали назначена прислуга, обшити със злато дрехи и пари за разходи.

Често милостта на султана била мимолетна, но Рокселана успяла да запази любовта на Сюлейман до своята смърт. Сюлейман я издигнал до ранга „кадъна“ — така се наричали робините, които имали синове от султана. Сега пред нея се очертавала една ясна цел — да направи наследник на престола своя син. Но на този път се изпречвал синът на Сюлейман от предишната му фаворитка, първата любов на султана, красивата черкезка, която наричали „Пролетна роза“. Младият Мустафа, любимец на бащата, се отличавал с необикновена дарба и бил вече назначен за султански наместник в провинцията Магнезия. Черкезката веднага разбрала, каква опасна съперница има и между двете претендентки на любовта на султана се разиграла бурна сцена в харема. „Пролетната роза“ се нахвърлила върху Рокселана, изподрацила ѝ цялото лице и отрязала няколко плитки от русата ѝ коса. Когато вечерта султанът отправил евнуха за Рокселана, тя отговорила, че не може да се представи пред очите на повелителя. Султанът я повикал отново и тя се явила разплакана с изподрачени бузи. Тогава довели и черкезката. „Аз твърде малко съм я наказала — крещяла оскърбената фаворитка — аз съм тука госпожа, а тя е само робиня“. „Пролетната роза“ повече никога не видяла султана. Мястото на госпожа заела Рокселана.

Тя родила на султана, след смъртта на първия син, още двама синове: Селим и Баязид. Очарователна, умна, властолюбива, Рокселана постепенно започнала да влияе и върху държавните работи. Великият везир Ибрахим скоро трябвало да се справя с фаворитката. Чуждестранните посланици, донасяйки подаръци на султана не забравяли и султанката. Нейното име станало, известно далече зад

пределите на Турция и него все по-често го споменаваха наред с името на Великолепния. Но Рокселана си оставала робиня и това пречело на нейните честолюбиви планове. По хитър начин тя получила от султана свобода. Рокселана, родена християнка, се отрекла от вярата си и станала ревностна мохамеданка. С парите, които ѝ давал Сюлейман, тя строила джамии, манастири, болници. „Ще ми помогне ли това за спасение на душата?“ — попитала тя веднъж някакъв мъдър мюфтия. И мюфтията, знаейки вероятно скрития смисъл на въпроса, отговорил, разбира се, че Аллах благосклонно приема добрите дела, но да спасят нейната душа те не могат. Рокселана е робиня и нейните дарове се зачитат на небето на нейния господар — великия султан.

И Сюлейман скоро забелязал, че Рокселана, всякога весела — едно от главните ѝ очарования — станала тъжна. Веднъж султанът я попитал какво се е случило. Тя се разплакала и разказала своята болка. Да се утеши било работа за една минута. Султанът веднага заповядал да се счита неговата любовница за свободна жена. На следващата вечер той я повикал в своята спалня, но тя отказала да отиде. Това било нечувана дързост и красавицата знаела какво рискува. Нейната игра иска риск. „Сега, когато аз съм свободна жена — отговорила тя на евнуха — аз не мога да не оскърбя Аллаха и да не извърша грях, ако направя това, което султанът може да поиска от робините.“ Султанът се обърнал към мюфтията, същият този, който дал вече веднъж нужния отговор на Рокселана. След дълги размисления мюфтията потвърдил, че благочестивата Рокселана постъпва съгласно волята на Аллаха. В харема очаквали края на всемогъщата фаворитка. Случило се другото. Сюлейман — нечувана работа в историята на сарая — направил бившата робиня своя законна жена и я възкачил на трона. И така била силна любовта на Сюлейман към „веселата Рокселана“, че след сватбата той съвършено се отказал от своя харем. Тя можела вече да не се плаши от съперници.

Много отдавна Рокселана се отделила от Ибрахим, великия везир, който ѝ пречел да влияе на султана. Тя дълго плела около него сложни интриги, на каквито били такива майстори обитателите на султанския дворец, харема и казармите на еничарите. Рокселана успяла да възбуди подозрение в Сюлейман против неговия стар другар. Преди години, издигайки го на първо място в управлението на държавата, доверявайки му се безгранично, той се заклел на Ибрахим, че не

трябва да се плаши от насилствена смърт, толкова обикновена за великите везири. Рокселана — и тук ѝ помогнал опитният четец на Корана — успокоила съвестта на султана. „Този, който спи — казва Пророка — е лишен от живот, тъй като сънят прилича на смъртта. Неговата душа се освобождава от обещанията, дадени приживе.“ Ибрахим бил убит в самия султански дворец, след една вечеря със Сюлейман. Сюлейман дълбоко спял. Между Ибрахим и убиеца се завързала борба. Султанът дочул викове и повдигнал глава от възглавницата. Рокселана го обгърнала и той отново заспал. Тялото на Ибрахим вече изнасяли от двореца в нощната тъмнина.

Ибрахим бил заменен с любимеца на Рокселана — Рустан, за когото тя после омъжила своята дъщеря.

Сега оставало най-трудното — да отстрани престолонаследника Мустафа от престола. Той бил много обичан от еничарите и Рокселана направила всичко, за да убеди Сюлейман, че Мустафа от своята далечна провинция се готви да завладее властта. Тя и Рустан държали шпиони при двореца на Мустафа, фабрикували от негово име подозрителни писма и малко по-малко доверието на бащата към любимия син се разколебало. Сюлейман повикал Мустафа в своя лагер, където стояла армията, започваща поход против персите.

Мустафа отивал с наранено сърце. Той не се чувствувал виновен в нищо, но даже и султанските синове, никога не били уверени в утрешния ден. Сюлейман също очаквал сина си с тревога. И отново, за успокоение на своята съвест, той се обърнал за съвет към служителя на Аллаха. „Той трябва да умре от мъчителна смърт“ — отговорил светият човек. И когато Мустафа влязъл в палатката на султана, предавайки предварително кинжала си на своя оръженосец, тежките килими на стените се размърдали и седем огромни черни фигури обкръжили принца. Това били палачите на сарая — страшни хора с отрязани, езици и пробити уши, истински гробари на султанските злодеяния.

Сега Рокселана можела да живее спокойно — никой вече не се изпречвал на пътя на нейния син към трона, макар цяла Турция да оплаквала Мустафа и нищо добро да не очаквали от безпътния син на Рокселана — Селим V. Рокселана, на чиято душа тежали няколко чужди живота, умряла спокойно, като благочестива жена, запазвайки до последните си минути любовта на Сюлейман и влиянието си над

него. Той никога не узнал колко коварство и сила се криели в прелъстителното тяло. Султанът погребал любимата си жена в двора на своята джамия и наред с него приготвил гроб за себе си.

Той умрял след няколко години, във време на своя последен поход против неверните — третия поход към Унгария. На 29 август 1566 г., годишнината от превземането на Мохач, се започнала жестока битка с унгарците при Сегет. Враговете отчаяно се съпротивлявали и старикът султан с вълнение следял за изхода на битката. Изведнъж му станало лошо, той се залюлял и го отнесли в шатрата. С мъка отворил той очи и изглеждало, че се прислушва в битката. „Барабаните още не бият победа“ — едва чуто прошепнал той и изгубил съзнание. Това бил краят. До леглото на умрелия султан стояли само двама души — лекарят и неговият последен велик везир Мохамед Соколи. Везирът излязъл от спалнята, лекарят тръгнал след него. Мохамед направил на немия негър едва забележим знак. Негърът хвърлил отзад примка на шията на лекаря.

Сега за смъртта на султана знаел само везирът. Тайната трябвало да се запази, докато наследникът на престола пристигне в Константинопол, иначе еничарите могат да поставят на негово място свой човек. Веднага през цяла Европа препуснали конници да стигнат при Селим, в неговата отдалечена провинция. А в спалнята на султана бил повикан един вещ балсамировач. Когато той свършил своята работа (вероятно също е получил в награда една примка) Сюлейман изглеждал жив.

Седем недели никой не влизал в спалнята на султана. Везирът сам приемал на доклад генералите, съобщил за превземането на Сегет, давал от негово име заповеди, носел му храна. И едва когато дошло известие от Константинопол, че Селим е заел престола, раздал се в лагера гласа на муезините, които известявали за смъртта на Сюлейман II Великолепни.

ДОСТОЕВСКИ

Ф. М. Достоевски е роден на 30 октомври 1822 г. в Москва и първоначалното си възпитание получава от тетка си, тъй като майка му умира наскоро от охтика.

„Има деца — пише Достоевски, — от детинство вече замислени над своето семейство. Още през своето детство оскърбени от некоректностите на бащите си или от средата на своите, а главно — вече от детинство започнали да разбират безпорядъка и случайните основи на целия техен живот, а също и отсъствието на установени форми и родови предания“. Тези думи носят, несъмнено, автобиографичен характер. „Некоректността“ на бащата е тежала като някакъв товар над детството и юношеството на самия Достоевски.

Щабният лекар на Мариинската московска болница, Михаил Андреевич Достоевски, твърде рано се откъснал от семейството и „родовите предания“. „Встъпил в смъртна вражда със своя баща и братя, той вече петнадесетгодишен завинаги напуснал родителския дом. От Украйна той се отправил за далечна Москва. По-късно той никога не говорил за своето семейство и не отговарял, когато го запитвали за произхождението му. Енергичен, трудолюбив и темпераментен, Михаил Андреевич се отличавал с крайно скъперничество, подозрителност и жестокост. При това той страдал от алкохолизъм и бил особено зъл и недоверчив в пияно състояние^[1]“.

Краят на стария Достоевски напълно съответствува на неговото тъжно и мрачно съществуване. Той бил дребен чифликчия и владееел две малки селца в Тверска губерния. Със своите крепостни работници се отнасял жестоко. Относно обстоятелствата, за които съществуват разни слухове, старецът бил убит от своите селяни до крайселския път. Убийците замаскирали нещастния случай и виновниците останали неоткрити.

Дъщерята на писателя, А. Ф. Достоевска, изказва напълно правдоподобно съображение, че в образа на стария Карамазов Достоевски изобразявал баща си. „Той през целия си живот

анализираше причините на тази страшна смърт. Създавайки образа на Фьодор Карамазов, той може би си е спомнил за скъперничеството на своя баща, доставил на собствените си синове толкова страдания и възмущения от неговото пиянство, а също и за физическото отвращение, което последното е внушавало на неговите деца. Може би не е проста случайност, че Достоевски избира село Чермашней, където старецът Карамазов изпраща сина си в навечерието на смъртта. (Така действително се именува едно от двете села на Достоевски). Ето това е най-вече допустимо, че съгласно семейните предания, моят баща е изобразил себе си в Иван Карамазов.“

Тормозът на семейния глава над децата всячески се стараела да омекчи тяхната майка Мария Фьодоровна Достоевска, дъщеря на московския търговец Нечаев. Тя е била първата жена от типа на безответните и беззащитните, които опознал бъдещият автор на „Кротката“. Деспот в семейството си, старият Достоевски обичал книгата и уважавал науката. Без да гледа на скъпотията, той дал на децата си добро образование — ангажирал им французки учители, а по-късно дал синовете си в един от най-добрите частни московски пансиони.

Книгите и лятото в село са били най-голямата отрада за бъдещия писател и неговия брат Михаил, докрай останал най-близкия приятел на Фьодор. Братята едновременно постъпили в петроградското военно училище. То се помещавало тогава в историческия Михайловски замък. По сведенията на един от бившите възпитатели на Достоевски, през годините на неговото учение тука, още се съхранявали много устни предания за минали събития: по разказите на съвременниците още се знаело где е била тронната зала на император Павел и неговата спалня, станала свърталище на знаменития заговор. Пазил се тайният вход в стената, гдето се намирала стълба от единия етаж за другия, и коридор, водещ от дъното на замъка в канала, гдето винаги имало лодка. В една от овалните стаи се намирала кука, на която висял гълъб, принадлежащ на сектата хлистовщина.

Запазени са в училището и възпоменания за някои от възпитаниците — предимно хора противни на суровия режим през Аракчеевското време. В двадесетте години на миналия век тук се образувал кръжок на „честта и светостта“. Двама от членовете се постригали монаси и се поселили в Сергеевската пустиня,

демонстративно отказвайки се да влязат в офицерски корпус. Един от тях, Чихачев, преподавател по музика и певец, устройвал хорове и четения. Друг — Игнатий Брянчанинов, ръководил живота на братята и завършил в сан епископ. През 30-те години в инженерското училище се учил и един от последователите на „брянчаниновската секта^[2]“, който заплатил с разсъдъка и живота си за своята привързаност към закона на светостта. По сведения на Лесков, душевната драма на тоя праведник послужила за основен мотив на Херцен в неговите „Записки на доктор Крупов“.

За тия хора още се помнело, когато Достоевски постъпил в училището. Първият негов другар тук бил един човек също от „брянчаниновската“ традиция — Иван Николаевич Шидловски. Самият Достоевски за пет години успял да завърши университета, през което време писал много и общувал с литераторите.

„Това беше големият човек за мене — признава по-късно Достоевски, — той така се държи, че никога не ще подрони престижа си“. Действително, в Шидловски се била загнездила карамазовщината. Човек с положителни знания и блестящо остроумие, той пропилял целия си живот в борба с демонизма и подвижническата праведност, разпределял времето си за гуляене и молитви по манастирите.

Скъсал със скитническия живот по Харьковската губерния, той се явявал често на входа на някоя механа да проповядва евангелието пред благоговеещата тълпа от мужици и плачещи жени. Достъпът в манастира бил забранен за развратените братя.

След свършването на училището Достоевски постъпил на работа в инженерския департамент, след това, както сам признава „не знаейки защо, с най-неясни и неопределени цели“ си подал оставката и в началото на зимата 1844 г. започнал изведнъж „Бедни хора“ — своята първа повест. Известно е какъв възторжен прием срещнала тя в Некрасов и Белински, които обявили нейният автор за „новия Гогол“.

А след това последвали развенчавания, неуспехи, съмнения в своите сили. По това време Достоевски се увлякъл в утопичния социализъм, в който го въвлякло по-раншното му литературно увлечение в романтизма. Ранният социализъм на Фурие си сложил за задача възраждането на християнството и обновление на човечеството с евангелски проповеди, което съвпадало със стремежите и чувствата на Достоевски, заложили още от младини.

Увлечението в социализма сближило Достоевски с кръжока „петрашевци“. Всеки петък, в малката къща на Петрашевски, в Коломна, дохождали най-разнообразни хора. „От всичко най-много ме поразяваше обстановката, в която Петрашевски приемаше своите добри приятели — си припомня по-късно един от тях. — Това беше средна големина стая, в която цялата мебел се състоеше от стар диван, покрит с измърсена басма, твърде неудобен за сядане, поради това, че бил подпълнян с трески, няколко евтини битпазарски столове и една разглобена маса с поставена на нея мазна свещ — която съставляваше цялото осветление за стаята. Такава една обстановка за човек е несъмнено твърде недостатъчно, но тя беше някак си умишлена, преднамерена, за да отпечати страстта на стопанина да оригиналничи“.

Достъпът през петъчните дни не бил труден, затова тъй лесно е попаднал тук и италианецът Антонели. Това беше един „блондин, малък на ръст, с порядъчно дебел нос, със светли очи, не толкова пленяващи, а отбягващи всяка среща, и с пъстро нашарено палто. За тоя господин, ако съдим по участието, което вземаше в разговорите, той беше високо образован, либерален в мненията си, неговото участие предизвикваше най-вече другите към изказване. Особеното негово внимание към мен — пише в своите записки петрашевецът Кузмин, — пушенето на задгранични цигари и въобще неговата вродена галантност ме предизвикаха да попитам Богосогло към края на вечерта за негова милост. Той ми отговори, че това е италианецът Антонели, способен да носи гипсови фигури на главата си.

«Защо е дошъл тука?» — попитах аз.

«Трябва да знаете, че Михаил Василевич (Петрашевски) е разположен да приюти и приласкае всеки срещнат на улицата»“.

През петъчните дни говорели „високо, без всякакво стеснение“ по политически въпроси, особено около възможностите за освобождението на селяните от крепостничеството, чели се литературни произведения, специалистите понякога давали обяснения в духа на лекциите по научни въпроси. Достоевски също излизал няколко пъти и в спомените на петрашевците се разказва с каква възторженост той е чел заключителната строфа на Пушкиновото „Село“ — след споровете — може ли да се очаква освобождението на селяните от долу на горе.

Когато на това някой изразил съмнение за възможното освобождение на селяните по легален начин, Достоевски рязко възразил, „че в никакъв друг път той не вярва“. На един от петъците, па и другаде, Достоевски прочел „копие от престъпното писмо на литератора Белински, изпълнено с дръзки изрази против православната църква и върховната власт“, както определяли знаменитото писмо на Белински до Гогол при съдебното решение по делото срещу петрашевците.

Тази била главната вина на Достоевски. Полицията узнала след разказа на поета А. Н. Майков — че Достоевски бил в числото на ония седем петрашевци, които решили да си набавят тайна печатница. Те поканили Майков, но той доказал несериозността на начинанието...

„Аз помня как Достоевски приседна вечерта, като умиращия Сократ пред другарите си (той нощуваше у Майков) и напрягаше цялото си красноречие, за да докаже светостта на това дело, за нашия дълг да спасим отечеството и пр., така че най-накрая аз почнах да се смея и да се шегувам“.

По-късно Майков узнал, че ръчната печатарска машина била поръчана и два дни преди ареста била инсталирана в дома на един от петрашевците. При обиска полицаите не обърнали внимание на машината, намираща се в кабинета, сред много и най-различни инструменти. Вратите били запечатани, но домашните му след това съумели да откачат вратата и без ни най-малко да повредят печата, измъкнали машината. По такъв начин всяка улика била унищожена.

На устроения обяд в чест на Фурие, Петрашевски завършил тоста си с думите: „Ние осъдихме на смърт днешния обществен живот, сега трябва да изпълним присъдата“. След това започнали арестите. Достоевски този път не присъствувал.

Орлов, шефът на полицията, поискал разрешение от царя да предприеме арести. Върху доклада Николай I написал:

„Аз прочетох всичко; работата е важна, защото дори и една гарга да е жива, това до висша степен е престъпно и нетърпимо. Пристъпи към арести както ти разбираш най-добре, стига само да се узнае от по-малко лица, освен от ония, които са ти нужни. Върви с Бога. Да бъде волята Негова!“

През нощта на 23 април, в квартирата на Достоевски нахълтали някакви „подозрителни и необикновени хора“. Домът спял.

„Издрънка сабя, неочаквано закачена за нещо — припомня си след това Достоевски. — Що за странност? Отварям с усилие очи и дочувам мек, приятен глас:

— Ставайте!

Виждам: квартален или частен пристав с красиви бакенбарди. Но говори не той, а някакъв господин в гълъбов шинел с подполковнишки пагони.

— Какво се е случило? — питам аз, надигайки се от кревата.

— По заповед...

Виждам: действително «по заповед». На вратата се възправил войник, също в гълъбови дрехи. До него извънтя и сабята“.

Арестувания отведи по посока към Успенския мост, в 3-то отделение. „Там имаше много народ. Аз срещнах много познати. Всички бяха умърлушени и мълчаливи. Някакъв си цивилен господин, но важна персона, приемаше... непрекъснато гълъбовите господа с разните жертви.

— Ето ти, булка, Спасов ден — каза някой на ухото ми.

23 април беше действително Спасов ден“.

Точно след 8 месеци, на 22 декември, Достоевски и неговите другари се отправили със савана на смъртниците, на ешафода, при Семьоновския площад за разстрелване. Заедно с другите, Достоевски „изживял в настръхнало състояние десетте ужасни, безкрайно страшни минути в очакване на смъртта“.

Но вместо изстрели, разнесъл се „отбой“, и на осъдените била прочетена заповедта за помилване. Смъртната присъда на Достоевски била заменена с 4 години каторга. Младостта се свършила. Започнали годините на „Мъртвия дом“ и сибирското заточение.

На Игнатов ден 1849 г. Достоевски бил изпратен в Сибир, Тоболск, където прекарал четири години. След заточението, по негова лична молба постъпва войник и след три годишна служба бива произведен в офицерски чин.

На 6 март 1856 г. Достоевски се оженва за вдовицата Мария Дмитриевна Исаева. След дълги митарства най-после получава разрешение да се засели в стара Русия, в Твер, а по-късно в Петербург.

В 1862 г. умира жена му, а след една година и многообичния му брат Михаил. Крайно непрактичен, вечно без пари, той бил човек на увлеченията и не се лишавал от нищо. В това време спира издаването

от него и брат му списание „Епоха“ и като изпаднал в тежко положение и невъзможност да си плати дълговете, заминава за Европа.

През 1867 г. Достоевски повторно се оженва за секретарката си Ана Григориевна Слиткина и заминава за Европа, където прекарва четири години. От там той изпраща в „Руски вестник“ двата си романа „Идиот“ и „Бесове“, а след завръщането си в Русия започва да издава и редактира „Дневник на писателя“, който продължил само една година.

Няколко месеца преди смъртта си, в 1880 г., той взема участие в Пушкиновото тържество в Москва, дето държи знаменитата си реч, която му създава голяма популярност.

Като се връща в Петербург, той отново мисли да поднови издаването на своя „Дневник на писателя“, но ненадейно заболява от старата си болест емфизем, която се усложнява. На 28 януари 1881 г., в 8 ч. и 30 мин. вечерта Достоевски умира от разрыв на сърцето. Небивалото по тържественост и многолюдие погребение на Достоевски се извършва на 2 февруари в Александро-Невската лавра в Петербург.

[1] Леонид Гросман. „Пътят на Достоевски“. „Современныя проблемы“. Москва, 1928 г.

От същия, „Достоевски на жизнения път“. Изд-во „Никотинския суботники“. Москва, 1928 г. Тази книга представя опит да се даде биографията на Достоевски въз основа на редица мемоарни и други свидетелства за него, а също много още неиздадени официални документи. ↑

[2] Една от религиозните секти в Русия, която не признавала нито попове, нито тайнства, нито църква. Последователите на тая секта били малко или много с някакъв недостатък в главата, в повечето случай назадничави хора. Събирали се в тъмни подземия, гдето пеели и скачали около каче с вода, биейки се един други с камшици. ↑

ПАСТЬОР

1822 — 1895

Сега, когато всеки ученик знае за съществуването на бактериите, паразитна и почти невероятна ни се вижда оная, позната още на сегашните поколения борба, която трябваше да издържи Колумб на този невиждан свят. Пастьор действително откри цял свят, за съществуването на който никой не подозираше до него. Този „пастьоровски свят“ опроверга цяла система представи, установени тогава от науката. За да докаже правилността на своите открития, винаги проверени при опит — Пастьор трябваше да върви почти през целия си живот сред научния скептицизъм, невежествените издевателства и преследвания.

Борбата започнала през декември 1858 г., когато проф. Пуше представил в Парижката Академия на науките своя доклад за „растителните и животинските протоорганизми, появяващи се по пътя на самозараждането“. „Аз мога — заявява Пуше — да извикам на живот микроскопически животни и растения в среда, съвършено лишена от въздух, в която не могат да попадат никакви зародиши на органически вещества.“ Това сензационно заявление развълнувало ученият свят, макар самозараждането да било тогава общопризната теория. Ръкавицата смело приел младият учен Луи Пастьор, ръководител на научните работи в Нормалната висша школа. Той вече много се занимавал с въпроса за ферментацията на захарта и млякото и в тези процеси, които дотогава се считали за механо-химически, той намерил присъствие на живот — участието на микроскопически организми, от никого дотогава не открити и не изследвани.

„Самозараждане няма и не може да има — казвал Пастьор — всеки живот произхожда от друг живот. Нужно е само умението да се открие неговият зародиш. Ако Пуше мисли, че в неговите опити се самозараждат живи същества, то той просто не умее да прави опити. Тези «самозараждащи се» животни и растения се появяват в

действителност от оплодяванията, които са попаднали от въздуха при опита.

Откритията на Пастър се основавали на многочислени опити и той предлагал на своя противник да ги провери и повтори. Така се създаде знаменитата в историята на този научен спор експедиция в Алпите. Въздухът на ледниците се отличава с абсолютна чистота и затова напълнените с този въздух и запечатани с голяма осторожност стъклени балони не самозараждат никога живи същества. Напротив, прашният градски въздух носи множество и всякакви спори, тази «зараза», която и предизвиква мнимото «самозараждане».

На 20 септември 1859 г. Пастър се изкачил на така нареченото «ледено море», близо до Шамони. На гърба на едно муле той натоварил 20 стъкленици — балони. Нито един не се счупил, но на върха се появили неочаквани затруднения. Пламъкът на малката спиртна лампа за запойване на балоните оставал съвършено невидим при ослепителна белина на ледника и вятърът гасял огъня. Не трябвало и да се мисли за запазване на огъня с някакъв къс материя — от нея може да падне прах в балоните: Пастър изпратил човек в селото с поръчка за специален кран и след два дена се върнал с напълнени, готови за опит балони. Само в един от тях след известно време въздухът помътнял от случайно проникнал зародиш.

Но Пуше не се предавал. Към него се присъединили още двама защитници на «самозараждането», професор Мюсе и Жоли. Те се изкачили на хиляда метра по-високо от Пастър, на ледника Малодета. За да напълнят тук, на 3000 метра височина, своите четири балона, те неведнъж буквално рискували живота си. Но — какво тържество! — във всичките четири балона станало «самозараждане». Пастър можел само да повтори онова, което казвал и по-преди:

«Значи, опитите са били направени без нужната осторожност.»

Спорът продължавал дълго. Вестниците и публиката следели с любопитство, при което общите симпатии клонели повече към почтените учени авгури, а смелият новатор давал повод за насмешки и карикатури. Академията на науката турила край на спора, като присъдила на Пастър премия за неговото изследване върху органическите същества в атмосферата. Пуше поискал назначаването на специална комисия за проверка на всички опити. Комисията била

назначена, но професорите — привърженици на «самозараждането» в последния момент се отказали от съда.

В същата година Пастър завършил своята работа за ферментирането на виното. Той установил по несъмнен начин, че горението, окисляването и пр. на виното се причинява от микроскопически растения и обикновеното загряване на виното до 50 — 60° убива техните зародиши. Все по това време Пастър открил нов способ за произвеждане на оцет. Това откритие предизвикало горещи възражения от страна на Либих, който доказвал, че немският оцет се образува по друг начин, без всякакво участие на «мнимия микроб». Знаменитият немски учен не за пръв път излизал против разрушителя на механо-химическата теория.

«Разликата на истинската теория от лъжливата — писал Пастър — се състои в това, че тя е построена на факти и се подчинява на тях. Затова тя може с увереност да приведе нови факти, тъй като те по природа са свързани с първите. С една дума — особеността на истинската теория — тяхната плодотворност.» Една верига от практическа и теоретическа плодотворност обединява цялата работа на Пастър. Така постепенно той преминавал от изучаване ферментацията на виното, бирата, оцета, към болестите по лозята, копринената буба, после бацилите на сибирската язва, за да свърши най-после с опити над човека. И всеки път, като открива нова вредоносна бактерия, Пастър намира и противоядието.

* * *

През пролетта на 1881 г. в лабораторията на Пастър се явил председателят на Меленското земеделско дружество барон де ла Рошет и предложил на учения да направи опити с присаждане против сибирската язва. Предложението се правело по инициативата на ветеринарния лекар на дружеството, Росиньол. На смутения барон Пастър прочел статията на Росиньол във «Ветеринарен вестник», където същият се надсмивал на «пророка на микробите». Добре — казал Пастър — аз ще бъда пророк, за да не огорчавам г. Росиньол. Програмата за опита е готова у мен. Нека дружеството остави на мое разположение 60 овни — 25 ще бъдат ваксинирани със сибирска язва и

после със серум, а след няколко дена 25 други само със сибирска язва, 10 ще останат без контрол.“ Баронът се съгласил. Когато посетителят си отишъл, сътрудниците на Пастър започнали да го упрекуват в прибързано решение: опитите над сибирската язва още не били завършени.

— Не се безпокойте — отговорил ученият, — това, което ни се удаде над 14 овни в нашата лаборатория, ще ни се удаде така също и над 50-те в Мелен. Има минути в живота, когато трябва да се прави опит за всички.

Пристигането на Пастър скептическият ветеринар посрещнал с нова статия, в която напомнял на учения, че „Тарпейската скала се намира недалеч от Капитолия.“ Изглежда, че за Тарпейска скала Росиньол считал своята ферма „Пуи ле Фор“, където на 5 май 1881 г. били направени първите опити на присаждане. На 17 май присажданията се повторили, а на 31 май всичките 50 животни били инжектирани със смъртоносна доза от сибироязвена култура. В навечерието на решителния ден Пастър бил обхванат от безпримерен страх, който не могъл да скрие от своите близки. На 2 юни, напускайки Мелен, той вече се успокоил. Във фермата се събрали всички селяни. Те били настроени скептически, но след няколко минути Пастър го очаквал истински триумф. Открили кошарата с неприсадените овци. На земята лежали 22 трупа, а три издъхвали. В съседната кошара овците, които издържали присаждането, мирно пасели трева.

Росиньол с развълнуван глас шепнел на Пастър своите извинения:

— Ще ми простите ли, учителю, моето недоверие? Ще ми позволите ли да нарека моята ферма „Кло Пастър.“

* * *

30 април 1878 г. ще остане завинаги един от паметните дни в историята на медицината. В този ден Пастър прочел в Медицинската Академия своя доклад за „Теорията на зародишите и нейното приложение в медицината и хирургията.“ Той излагал историята на откритието на септичния микроб, един от най-страшните източници на заразата. Пастър завършвал своя доклад, призовавайки лекарите —

хирурзи да прилагат при операциите онези антисептични методи, които той пръв изработил.

Невъзможно е да се преброи числото на хората, спасени благодарение на антисептиката. Английският хирург Листер, базирайки се на теорията на Пастър, започнал да прилага антисептичния метод преди доклада на Пастър, но във френските болници все още от 100 оперирани 85 умирали от заразяване на кръвта. Операцията била почти равносилна на смъртна присъда. Тогавашният лекарски свят дълго гледал на Пастър с нескривана вражда. Наричали го с ирония „химик“, припомняйки, че той започнал научната си кариера с чисто химически работи. „Не можем да си представим сега — писал в 1886 г. близкият сътрудник на Пастър, проф. Ру — онова удивление, даже смайване, в което Пастър хвърлял лекарите и студентите, когато в болницата, с една простота и увереност — струваща се непонятна за човека, за пръв път влизащ в операционната зала — критикувал методите на превръзките, като заявявал, че цялото бельо трябва да минава през стерилизационната четка.“

Пастър загубил много труд в полемика със своите врагове. Тогавашната медицина била построена на своего рода „самозараждащи се болести“: „болест в нас, от нас и чрез нас.“ Пастър доказал, че при всички случаи на заразни болести, техните източници проникват отвън. И създадената от него наука — бактериология — той тясно свързал с медицината.

* * *

Последното велико откритие на Пастър било присаждането против бяс. Работата доста се усложнявала, понеже инкубационният период при побесняване се продължавал твърде дълго. За да го съкрати, трябвало присаждането при опити с кучета да се направи в мозъка. Пастър, който постоянно жертвал при своите опити живота на животните, все пак чувствал отвращение към вивисекцията и сам не се решавал да оперира кучета. Ру я направил в отсъствието на Пастър и без негово знание. След четиринадесет дена у кучето се появили първите признаци на бяс. Пътят към бързото и удобно отделяне на

микроба на беса бил намерен. Но, разбира се, борбата с беса не бива да свършва с наложително присаждане, по метода на всеобщото ваксиниране. На Пастър му дошла мисълта за присаждане след ухапването. Това се струвало отначало химера — ала силно било убеждението, че бацилът, веднъж попаднал в организма, вече е недосегаем. Но установените догми не смущавали Пастър. След известно време опитите над животните показвали, че наистина може, като се използва инкубационният период, да се направи организмът невъзприемчив към отровата на беса.

Пастър трябвало да прекрачи последното стъпало — да приложи своя метод към човека. Той се решил на това, без да се гледа на многото удачни опити над кучета, само след дълга вътрешна борба. Първият му пациент било девет годишното дете Йосиф Майстер, силно изхапано от бясно куче. На детето били направени за 15 дена 13 инжекции и то било спасено. След известно време Пастър спасил и друго дете. Тези две удачни лекувания намерили широка популярност и лекарите от цяла Франция започнали да пращат на Пастър много хора, които ги заплашвало побесняване. През февруари 1886 г. били направени присаждания на 300 болни. Пастър работел при постоянното участие на образуваната по негово желание комисия, която щателно наблюдавала и проверявала всички нови факти. Но това не избавило Пастър, вече знаменит учен, завършващ плодотворен научен живот, от нападки, каквито не познавал дори на младини.

На 3 декември 1885 г. умряла неговата малка пациентка, Луиза Пелете. Нея, 10 годишна девойка, довели при Пастър, на 37-я ден след ухапването ѝ от бясно куче. Благоразумието налагало да се въздържи от лекуване — било вече много късно. Противниците на Пастър не се предавали, и какво отлично оръжие могла да им даде смъртта на детето, след несполучливо лекуване! Но Пастър по-често се вслушвал в гласа на своето сърце, отколкото в съображенията на интереса, даже и научен. Той започнал лекуването. През всичкото време на ваксинирането детето се чувствало добре и даже започнало да ходи на училище. Родителите му живели в Париж и Пастър следял за болестта на Луиза всеки ден. В края на ноември, един месец след ваксинирането, у девойката се появили несъмнени признаци на побесняване. Ваксинирането се подновило, но напразно. Агонията на

детето била ужасна. Пастър оставанал при леглото на девойката до самия край и горко плакал, когато тя умряла.

Смъртта на Луиза Пелете била използвана от противниците на Пастър по най-безпощаден начин. Говорели, че бесът съвсем не е смъртоносен и че Пастър сам вкарвал опасни дози отрова. Вестниците, карикатуристите, певците от кабаретата се месили в научния спор. Много болни не се решавали на ваксиниране. Полемиката избухнала с особена сила, когато в Париж започнали да се лекуват 19 руснаци, дошли от Смоленск и ухапани преди две недели от бесен вълк. Шестнадесет души били спасени, но трима умрели — и тия три смъртни случаи дали повод за обвиняване на Пастър едва ли не в неосторожно убийство.

Великият учен извънредно болезнено преживявал тия често невежествени и недобросъвестни нападки, като им отговарял с все нови и нови опити. През април в Париж пристигнала от Англия правителствена комисия за проверка на пастъровото лечение. След четиринадесетмесечна работа, тя тържествено засвидетелствала великото значение на откритието на Пастър — и практически, и научно. Последните опозиционери били принудени да млъкнат. По почин на Академията на науките била открита подписка за учредяване на Пастъровия институт, където и след неговата смърт се продължава работата на великия учен.

Издание:

Автор: Р. Словцовъ

Заглавие: Сулейманъ Великолепний; Достоевски; Пастьоръ

Преводач: Крумъ Йордановъ

Издател: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1938 (не е указана)

Тип: Сборник

Печатница: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/16319>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.